
ОЗНАКА НЕЗАКОННОСТІ У БЛАНКЕТНИХ ДИСПОЗИЦІЯХ СКЛАДІВ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ЩОДО РОЗГОЛОШЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ З ОБМЕЖЕНИМ ДОСТУПОМ

О.С. ЯРА, кандидат юридичних наук, професор,
декан юридичного факультету,

Національний університет біоресурсів і природокористування України

E-mail: olenas.yara@gmail.com

Т.Й. ПРОКОПЧУК, аспірант

кафедри адміністративного та фінансового права,

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Анотація. Рівень функціонування правової системи у будь-якій державі напряду залежить як від удосконалення механізму правового регулювання, так і механізму правозастосовної діяльності. Точність переводу нормативних положень в русло конкретних суб'єктивних прав і юридичних обов'язків, визначення підстави для кримінального переслідування особи є однією із гарантій забезпечення верховенства права. Центральне місце серед засобів, які сприятимуть цьому, посідає юридична техніка.

У статті з техніко-юридичної точки зору проаналізовані особливості конструювання диспозицій статей 111, 114, 132, 145, 159, 163, 168, 182, 209-1, 232, 232-1, 328, 330, 361-2, 381, 387, 422 КК України. Визначено, що у ряді ситуацій, які є предметом кримінально-правової охорони, регулятивне законодавство передбачає випадки правомірного поширення інформації з обмеженим доступом, використовуючи різні юридичні терміни для позначення протиправної та правомірної поведінки. Автори дійшли висновку, що вказівка на «незаконність» розголошення інформації у тексті кримінального закону вжито некоректно, оскільки регуляторами правомірності поведінки особи можуть стати і інші фактори (нормативні акти локальної дії, правозастосовні акти, воля володільця інформації тощо). Запропоновано виключити із диспозицій статей 145, 182, 232, 232-1, 361-2 КК України відповідну ознаку, а також уніфікувати термінологію кримінального закону у частині позначення діяння.

Ключові слова: інформація з обмеженим доступом, таємна інформація, розголошення інформації, бланкетна диспозиція, змішана протиправність

Актуальність.

Велика кількість диспозицій статей Особливої частини КК України містить у собі вказівку на незаконність певних дій (ч.4 ст.143 КК України: «Незаконна торгівля анатомічними матеріалами людини», ч.1 ст. 146 КК України: «Незаконне позбавлення волі або викрадення людини» та ін.). Не минуло це позначення і групу кримінальних правопорушень, що посягають на так звану інформаційну безпеку, зокрема, шляхом розголошення певних відомостей («незаконне...поширення конфіденційної інформації про особу» у ч.1 ст. 182 КК України; «незаконне розголошення, передача або надання доступу до інсайдерської інформації» у ч.1 ст.232-1 КК України). Є також випадки, де у назві статті (ст.145, 232 КК України) вказується про незаконність розголошення, однак у диспозиції вже ця ознака відсутня. Окрім цього, у ряді статей КК України міститься термін «розголошення» без вказівки на незаконність (ст.ст.132, 159, 168, ч.2 ст.209-1, 328, 381, 387, 422 КК України). За цих умов спостерігається невизначеність у самому змісті поняття «розголошення», оскільки законодавцем однозначно не зазначено, чи позначає цей термін лише протиправні діяння, чи також може вказувати на законні випадки поширення інформації. Такий стан тексту кримінального закону порушує принципи законодавчої техніки, зокрема принцип адекватності мовних засобів сутності та змісту нормативної регламентації, а тому потребує вирішення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Проблеми законодавчої техніки у частині нормативного закріплення юридичних складів кримінальних правопорушень щодо розголошення інформації

з обмеженим доступом були розглянуті у працях В.В. Балабко, Т.Ю. Вислоцької, О.П. Горпинюк, О.О. Дудорова, Л.К. Карпенко, О.Е. Радутного, З.А. Тростюк, Г.В. Чеботарьової та інших. Однак вказані дослідження стосувалися положень кримінального законодавства щодо окремих видів інформації з обмеженим доступом. Разом із тим, задля забезпечення системності кримінального закону необхідним є узагальнююче дослідження, яке стосується усіх випадків кримінально-караного розголошення інформації з обмеженим доступом.

Метою дослідження є здійснення порівняльно-правового аналізу нормативної регламентації у кримінальному законі та у джерелах регулятивного законодавства проявів розголошення інформації з обмеженим доступом задля техніко-юридичного вдосконалення КК України.

Результати.

У науковій літературі підкреслюється, що одним із мовних інструментів для відсилки до галузевого законодавства (позначення бланкетності диспозиції) є використання ознаки незаконності у диспозиції статті (Ус, 2018: 183; Яремко, 2010: 254–255, 331). При цьому, вчені підкреслюють, що бланкетний характер диспозиції повинен бути ґрунтований, має застосовуватися лише там, де описати ознаки злочину складно в силу чисельності регулюючого нормативного матеріалу, чи навіть неможливо або недоцільно (Яремко, 2010: 330). Водночас, О. О. Дудоров наголошує на тому, що при всіх вадах існування бланкетності у кримінальному праві ґрунтується на системному характері права і взаємозв'язку його галузей і норм, відповідає вимогам стабільності і компактності КК, а тому є не просто доціль-

ним, а неминучим (Дудоров, 2009: 259), пропонуючи при цьому все ж збільшення питомої ваги описового елемента в описово-бланкетних диспозиціях норм КК, закріплення у них достатньої кількості криміноутворюючих ознак. З огляду на це слід з'ясувати, чи є необхідною вказівка на незаконність при визначенні розголошення певної інформації як злочину, чи існують випадки «законного розголошення даних».

Всього у чинному КК України для опису діяння юридичних складів розголошень інформації з обмеженим доступом¹ у назві чи диспозиції відповідних норм вжито вказівку на незаконність 7 разів (ст.ст. 145, 182, 232, 232-1 КК України), на несанкціонованість – 2 рази (ст. 361-2 КК України), інші 21 юридичні склади кримінальних правопорушень відповідні вказівки не містять. Таким чином, у 30 % випадків законодавець вжив у тексті кримінального закону для опису діяння терміни «незаконний», «несанкціонований».

У цьому контексті З.А. Тростюк вказує, що в інших (крім ст. 145 КК) випадках розголошення певної таємниці (наприклад, ст.ст. 168, 232, 381 КК) законодавець не вказує на незаконність цих діянь, і це правильно, «оскільки на незаконність діянь доцільно вказувати лише у тому випадку, коли певні дії можуть бути правомірними за певних умов...» (Тростюк, 2003: 68).

Г.В. Чеботарьова у своїй монографії, присвяченій кримінально-правовій охороні правопорядку в сфері медичної діяльності, зазначає, що відсутність у диспозиціях ст.ст. 132, 145 КК вказівки на незаконність розголошення відомостей, що є предметами злочинів, передбаче-

них цими нормами, може призвести до хибного висновку стосовно абсолютного захисту певних відомостей і неможливості їх повідомлення стороннім особам в будь-якому випадку (Чеботарьова, 2011: 312). Дослідниця вважає, що оскільки розголошення відомостей, що є предметами злочинів, передбачених ст.ст. 132, 145 КК, може бути за певних умов правомірним, цю обставину обов'язково необхідно підкреслити вказівкою в заголовках та диспозиціях зазначених статей на незаконність відповідних діянь (Чеботарьова, 2011: 318). Аналогічну позицію висловила також Л.К. Карпенко щодо ст. 145 КК України (Карпенко, 2006: 116).

На противагу цьому В.В. Балабко відзначає, що чинне законодавство України для позначення випадків правомірної передачі інформації, що становить лікарську таємницю, використовує термінологію, відмінну від поняття розголошення. Наприклад, у ст. 6 Закону України «Про психіатричну допомогу» говориться про передачу відомостей про стан психічного здоров'я особи, а у ст. 26 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» – про надання відомостей про зараження особи інфекційною хворобою, проведені медичні огляди тощо. Відповідно до ст. 30 Сімейного кодексу України наречені зобов'язані повідомити один одного про стан свого здоров'я. У ст. 18 Закону України «Про протидію захворюванню на туберкульоз» йдеться про те, що у разі звільнення хворого на туберкульоз з місць позбавлення волі (арештного дому) установа виконання покарань, в якій такий хворий відбував покарання, повідомляє про клінічну та диспансерну категорію його захворювання відповідний протитуберкульозний

¹ ст. 111, ст. 114, ст. 132, ст. 145, ч. 1 ст. 159, ч. 2 ст. 159, ч. 1 ст. 163, ч. 2 ст. 163, ч. 1 ст. 168, ч. 2 ст. 168, ч. 1 ст. 182, ч. 2 ст. 182, ч. 2 ст. 209-1, ст. 232, ч. 1 ст. 232-1, ч. 3 ст. 232-1, ч. 4 ст. 232-1, ч. 1 ст. 328, ч. 2 ст. 328, ч. 1 ст. 330, ч. 2 ст. 330, ч. 1 ст. 361-2, ч. 2 ст. 361-2, ч. 1 ст. 381, ч. 2 ст. 381, ч. 1 ст. 387, ч. 2 ст. 387, ч. 3 ст. 387, ч. 1 ст. 422, ч. 3 ст. 422 КК України.

заклад. Таким чином, вчена доходить до висновку, що зворот «незаконне розголошення», який нерідко використовується у літературі, видається некоректним і неприйнятним (Балабко, 2012: 86), а тому автор пропонує уточнити назву ст. 145 КК, вилучивши з неї слово «незаконне».

О.Е. Радутний у своєму дисертаційному дослідженні зазначає, що формулюючи диспозицію статті 213 КК України, законодавець прямо вказав на незаконний характер дій лише щодо використання, хоча з назви статті випливає, що ознака незаконності має відноситися і до збирання відомостей, що становлять комерційну таємницю (Радутний, 2002: 119). Автор вважає, що відсутність вказівки на незаконність збирання інформації у диспозиції ст.231 КК України може призвести до труднощів при кваліфікації, адже чинне законодавство містить цілу низку норм, які передбачають правомірність отримання (збирання, ознайомлення) з метою використання, а так само і використання відомостей, що становлять комерційну таємницю (Радутний, 2002: 120). А тому дисертант пропонує винести ознаку незаконності на початок речення, тим паче, що саме запропонований ним варіант був втілений у диспозиції ст. 148-6 КК України 1960 року (Радутний, 2002: 122).

У даному контексті необхідним є також аналіз положень регулятивного законодавства. Із наявних у кримінальному законі 16 видів інформації з обмеженим доступом, які виступають предметом посягання кримінальних правопорушень-розголошень, у регулятивному законодавстві у 12 випадках визначена можливість правомірного розкриття відповідних відомостей. Не передбачено відкриття інформації третім особам (невизначеному колу) лише щодо державної таємниці, таємниці голосування, а також відомостей опе-

ративно-розшукових дій та про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист, які на практиці майже завжди становлять державну таємницю.

Показовим прикладом правомірного розкриття інформації є ситуація, визначена у ст. 228 СК України: «Відомості про усиновлення видаються судом лише за згодою усиновлювача, крім випадків, коли такі відомості потрібні правоохоронним органам, суду у зв'язку з цивільною справою чи кримінальним провадженням».

Законодавство передбачає також декілька випадків легального розкриття комерційної таємниці, а саме випадки використання відповідних майнових прав на комерційну таємницю як об'єкт інтелектуальної власності, а також органами державної влади, коли це необхідно для забезпечення захисту населення або не вжито заходів щодо її охорони від недобросовісного комерційного використання (ст.ст. 155, 162 ГК України, ст.ст. 420, 505-508 ЦК України).

При цьому, слід також звернути увагу на те, що протиправним розголошення інформації може стати не лише в силу прямої законодавчої вказівки, а також завдяки іншим «регуляторам» як-то дозвіл володільця інформації (наприклад, особи, яка правомірно визначила інформацію комерційною таємницею), судове рішення (наприклад, щодо відомостей про результати тестування на ВІЛ), позитивна оцінка (можливість обмежити доступ) розпорядником інформації за так званим «трискладовим тестом» (ч.2 ст. 6 Закону України «Про доступ до публічної інформації»).

У використаних у тексті кримінального закону випадках (ст.ст. 145, 182, 232-1, 361-2 КК України) такими «регуляторами» можуть бути, окрім закону, також згода на розголошенні особи, якої стосується лікарська таємниця чи

конфіденційна інформація, володільця інформації, яка міститься в інформаційно-телекомунікаційних системах, рішення суду, згода Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку. Таким чином, вказівка на незаконність у цих випадках не є доречною.

Разом із тим, необхідно звернути увагу на використану законодавцем юридичну термінологію для позначення правомірної та протиправної діяння. На жаль, абсолютної єдності термінології не спостерігається – всього у регулятивному законодавстві використано 7 різних слів та словосполучень для позначення відповідної протиправної поведінки у відповідній сфері (розголошення, передача, порушення таємниці, поширення, розкриття, повідомлення, несанкціоновані дії), із яких найчастіше вжито все ж таки термін розголошення (66,67 %). Щодо позначення правомірних випадків розкриття інформації з обмеженим доступом, то вжито 9 різних слів (порушення таємниці, опублікування, видання, надання, передача, поширення, розкриття, розголошення, оприлюднення), із них найчастіше – надання та видання (всього 23,81 %). Термін розголошення для позначення правомірної поведінки вжито лише у трьох випадках. При цьому, у відповідних випадках для позначення протиправної поведінки також вжито цей термін (таємниця досудового розслідування, комерційна таємниця, таємниця приватного життя). Такий стан регулятивного законодавства не можна вважати досконалим, очевидна потреба у позначенні різними термінами правомірної та протиправної поведінки щодо розголошення інформації з обмеженим доступом, що на даний час реалізовано у 75 % випадків.

Таким чином, помічається тенденція, за якої у кримінальному законі у третині випадків наявна вказівка на незаконність діяння щодо розголошення інформації з обмеженим доступом (30 % випадків), а у регулятивному законодавстві здебільшого використовується диференційована термінологія для позначення неправомірного (розголошення у 66,67 % випадків) та правомірного діяння (видання та надання у 23,81 % випадків, передача та розкриття по 19 % випадків).

У літературній українській мові дієслово «розголошувати»² вживається виключно відносно певних відомостей (інформації), а «передавати», «надавати», «розкривати», «поширювати» можуть також позначати діяння щодо предметів чи нематеріальних об'єктів (наприклад, розкрити карти, передати естафету, надати значення, поширювати запах тощо). Заради справедливості слід відмітити, що за тлумачним словником української мови термін «розголошувати» може позначати як правомірну, так і протиправну поведінку («то вона й розголосила скрізь, що дівчина, яка ніби приїхала погостити до неї, – це синова наречена», «не розголошуйте якийсь час нікому, що ми тут знайшли») (Великий тлумачний словник..., 2005: 709, 906, 1098, 1238, 1247; Словник.ua).

Висновки і перспективи.

Підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що використання на рівні ст.ст. 145, 182, 232-1, 361-2 КК України (назв та диспозицій) вказівки на «незаконність» та «несанкціонованість» є недоречним та неправильним, оскільки окрім закону, «регуляторами» правомірності розголошення інформації можуть бути також згода особи, якої стосується

² У двох значеннях: 1. піддавати розголосові, обнародувати що-небудь; 2. пускати чутку, поговір.

лікарська таємниця чи конфіденційна інформація, володільця інформації, яка міститься в інформаційно-телекомунікаційних системах, рішення суду, згода Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку. Альтернативним шляхом для розмежування правомірної та протиправної поведінки у цій сфері є використання різних термінів для позначення відповідних проявів поведінки. При цьому, на нашу думку, найбільш влучним терміном для позначення протиправної поведінки є вживання терміну «розголошення», а для правомірної – «розкриття». Таке термінологічне (техніко-юридичне) вдосконалення текстів КК України та регулятивного законодавства, зокрема КПК України, ЦК України та ГК України, сприятиме реалізації принципу адекватності мовних засобів сутності та змісту нормативної регламентації, а відтак і правовій визначеності як складової принципу верховенства права.

Список використаних джерел

1. Ус О.В. Кваліфікація злочину, передбаченого бланкетною диспозицією. Право і суспільство. 2018. №2. С. 179–186.
2. Яремко Г.З. Бланкетні диспозиції, що стосуються суспільно небезпечних наслідків та факультативних ознак об'єктивної сторони злочину. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2010. №2. С. 327–336.
3. Дудоров О.О. Про місце бланкетної диспозиції норми кримінально-правової заборони у конкретизації змісту складу злочину. Вісник Академії адвокатури України. 2009. Ч. 1 (14). С. 257–260.
4. Тростюк З.А. Понятійний апарат Особливої частини Кримінального кодексу України: монографія. Київ: Атіка, 2003. 144 с.
5. Чеботарьова Г.В. Кримінально-правова охорона правопорядку в сфері медичної діяльності: монографія. Київ: КНТ, 2011. 616 с.
6. Карпенко Л. Особенности уголовной ответственности за разглашение врачебной тайны: сравнительно-правовой анализ. Підприємництво, господарство і право. 2006. № 10. С. 113–116.
7. Балабко В.В. Кримінальна відповідальність медичних працівників за злочини проти життя та здоров'я особи: дис. канд. юр. наук: 12.00.08. Київ, 2012. 315 с.
8. Радутний О.Е. Кримінальна відповідальність за незаконне збирання, використання та розголошення відомостей, що становлять комерційну таємницю: дис. канд. юр. наук: 12.00.08. Харків, 2002. 204 с.
9. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
10. Словник.ua – тлумачний словник української мови. URL: <https://slovnkyk.ua> (дата звернення: 12.04.2021 р.).

References

1. Us, O.V. (2018) Kvalifikatsia zlochinu, peredbachenoho blanketnoyu dispositsiyeyu. Pravo i suspilstvo [Qualification of the crime provided by the blanket disposition. Law and society], 2: 179-186 (in Ukrainian).
2. Yaremko, H.Z. (2010) Blanketni dispositsiyi, yaki stosuyutsa suspilno-nebezpechnih naslidkiv ta fakultativnih oznak obiektyvnoyi storoni zlotchinu. Naukovii visnik Lvivskoho derzhavnoho universitetu vnutrishnih sprav [Blank disposition concerning socio-dangerous consequences and optional characteristics of the objective structure of a crime. Scientific Herald of the Lviv State University of Internal Affairs], 2: 327-336 (in Ukrainian).
3. Dudorov, O.O. (2009) Pro mistce blanketnoi dispositsii normi kriminalno-pravovoi zaboroni u konkretizatsii zmistu skladu zlotchinu. Visnik Akademii advokaturi Ukraini [About the place of the blanket disposition of the norm of criminal-legal prohibition

- in the concretization of the content of the crime. Bulletin of the Academy of Advocacy of Ukraine], 1 (14): 257-260 (in Ukrainian).
4. Trostiuk, Z.A. (2003) Poniatiyniy aparat Osoblivoi chastini Kriminalnoho kodeksu Ukraini [Conceptual apparatus of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine]. Kyiv: Atika, 144 (in Ukrainian).
 5. Tchebotariova, H.V. (2011) Kriminalno-pravova ohorona pravoporiadku v sferi medichnoi dialnosti [Criminal law protection of order in the field of medical activity], Kyiv: KNT, 616 (in Ukrainian).
 6. Karpenko, L. (2006) Osobennosti uholovnoy otvetstvennosti za razhlashenie vrachebnoy tayni: sravnitelno-pravovoy analiz [Features of criminal liability for disclosure of medical secrets: a comparative legal analysis], 10: 113-116 (in Russian).
 7. Balabko, V.V. (2012) Kriminalna vidpovidalnist medichnih pratsivnikov za zlotchini proti zhittia ta zdorovia osobi [Criminal liability of medical workers for crimes against life and health of a person] PhD, Kyiv, 315 (in Ukrainian).
 8. Radutnii, O.E. (2002) Kriminalna vidpovidalnist za nezakonne zbyrannia, vykorystannia ta rozholoshennia vidomostey, scho stanoviat komertsyynu tayemnistu [Criminal liability for illegal collection, use and disclosure of information constituting a trade secret] PhD, Kharkiv, 204 (in Ukrainian).
 9. Velykyi tlmachniy slovník sutchasnoi ukrainskoi movi [Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language] (2005) / ed. V.T. Busel. Irpin: VTF «Perun», 1728 (in Ukrainian).
 10. Slovník.ua - tlmachniy slovník ukrainskoi movi [Dictionary.ua - an explanatory dictionary of the Ukrainian language]. Available at: <https://slovník.ua> (in Ukrainian).

O.S. Yara & T.Y. Prokopchuk (2021). FEATURE OF ILLEGALITY IN BLANKET DISPOSITIONS OF CRIMINAL OFFENSES COMPOSITION REGARDING DISCLOSURE OF INFORMATION WITH LIMITED ACCESS. *Law. Human. Environment*, 12(1): 166-172. <https://doi.org/10.31548/law2021.01.019>.

Summary. The level of functioning of the legal system in any state directly depends on the improvement of the mechanism of legal regulation as well as the mechanism of law enforcement activities. The accuracy of the transition of normative provisions within the framework of specific subjective rights and legal obligations, in the context of criminal law, the definition of grounds for criminal prosecution of an individual is one of the guarantees of consolidation of the rule of law. The central place among the means that facilitate to this is occupied by legal technique.

The peculiarities of constructing the dispositions of articles 111, 114, 132, 145, 159, 163, 168, 182, 209-1, 232, 232-1, 328, 330, 361-2, 381, 387, 422 of the Criminal Code of Ukraine from the technical and legal point of view have been analyzed in the article. It is determined that in a number of situations that are the subject of criminal law protection, regulatory legislation provides for cases of lawful dissemination of information with limited access, using different legal terms to mark illegal and lawful conduct. The authors concluded that the indication of «illegality» of disclosure of information in the text of the criminal law has been used incorrectly, as other factors (local regulations, law enforcement acts, the will of the owner of information, etc.) can become regulators of legality of an individual's behavior. It is proposed to exclude from dispositions of Articles 145, 182, 232, 232-1, 361-2 of the Criminal Code of Ukraine the relevant feature, as well as to unify the terminology of the criminal law in terms of designation of the action.

Keywords: information with limited access, secret information, disclosure of information, blanket disposition, mixed illegality